

**OZODLIKNI CHEKLASH TARIQASIDAGI JAZONING NAZARIY ASOSLARI
VA AMALIY QO‘LLANILISHI**

Umaralieva Dilshodaxon Nabijonovna

IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar profilaktikasi kafedrası katta o‘qituvchisi

Ibodullaev Javohir Xamidullaevich

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

MAQOLA MALUMOTI	ANNOTATSIYA:
MAQOLA TARIXI:	Мақола Ўзбекистон Республикаси
<i>Received: 09.12.2025</i>	жиноий жазолар тизимида, озодликни
<i>Revised: 10.12.2025</i>	чеклаш жазосининг ўрни ва аҳамияти
<i>Accepted: 11.12.2025</i>	таҳлил қилинган. Ушбу жазо турининг
KALIT SO‘ZLAR:	норматив-ҳуқуқий асослари, мақсадлари,
<i>озодликни чеклаш, жиноий</i>	мазмун ва ижро этиш тартиби кўриб
<i>жазо, пробаця, ички ишлар</i>	чиқилган. Шунингдек, Ички ишлар
<i>органлари, чеклов ва</i>	органларининг озодликни чеклаш
<i>мажбуриятлар, жазо</i>	жазосини ижросини таъминлаш ва
<i>ижросини таъминлаш.</i>	шахсга нисбатан белгиланган чеклов ва
	мажбуриятларни назорат қилишдаги
	аҳамиятига алоҳида эътибор қаратилган.

O‘zbekiston Respublikasida jinoiy jazoni ijro etish tizimini keng miqyosda isloh qilish sharoitida ijtimoiy xavfi katta bo‘lmagan va uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazolarni qo‘llashni qisqartirishga qaratilgan choralar alohida ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasining 2015 yil 10 avgust kunidagi “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘RQ-389-son qonuni asosida, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 43-moddasi 1-qismining d¹ bandiga ozodlikni cheklash yangi jazo turi kiritildi¹¹.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 481-moddasida ozodlikni cheklash tariqasidagi jazoning tushunchasi ko‘rsatilgan bo‘lib, sud tomonidan mahkumga nisbatan uy-joyini u yoki bu sabab bilan tark etishni butunlay taqiqlashdan yoxud ishlash yoki o‘qish vaqtidan, shuningdek ish yoki o‘qish joyigacha borishi va uy-joyiga qaytib kelishi uchun zarur bo‘lgan vaqtdan tashqari qolgan vaqtda uy-joyidan chiqishni cheklashdan iborat.

¹¹ Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 10 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2015. – № 32. – [425](#)-м.

Ozodlikni cheklash sud tomonidan mahkumga nisbatan uy-joyini u yoki bu sabab bilan tark etishni butunlay taqiqlashdan yoxud ishlash yoki o'qish vaqtidan, shuningdek ish yoki o'qish joyigacha borishi va uy-joyiga qaytib kelishi uchun zarur bo'lgan vaqtdan tashqari qolgan vaqtda uy-joyidan chiqishni cheklashdan iborat¹².

Ozodlikni cheklash bir oydan besh yilgacha muddatga tayinlanadi hamda sud tomonidan belgilanadigan organlar nazorati ostida o'taladi. Ozodlikni cheklash, uni mahkumning yashash joyida o'tash shartlari sodir etilgan qilmishning xususiyati va sud chiqargan qarorni ijro etishdan bo'yin tovlashning oldini olish hisobga olingan holda sud tomonidan belgilanadi.

Qo'llanilayotgan taqiqning (cheklashning) xususiyatlarini hisobga olgan holda, sud mahkumning zimmasiga quyidagi qo'shimcha taqiqlarni (cheklashlarni) yuklashi mumkin:

muayyan joylarga bormaslik;

ommaviy va boshqa tadbirlar o'tkazishda ishtirok etmaslik;

muayyan faoliyat bilan shug'ullanmaslik;

muayyan buyumlarga ega bo'lmaslik yoki ularni o'zida saqlamaslik;

transport vositasini boshqarmaslik;

mahkumlarni nazorat qiluvchi organing roziligisiz yashash joyini, ish va (yoki) o'qish joyini o'zgartirmaslik, tegishli ma'muriy hududdan tashqariga chiqmaslik;

muayyan shaxslar bilan aloqa o'rnatmaslik;

aloqa vositalaridan, shu jumladan Internetdan foydalanmaslik;

alkogolli ichimliklar iste'mol qilmaslik.

Sud ozodlikni cheklashga hukm qilingan shaxsning zimmasiga o'zi yetkazgan moddiy va ma'naviy zararining o'rnini qoplash, ishga yoki o'qishga joylashish majburiyatlarini, shuningdek uning tuzalishiga ko'maklashuvchi boshqa majburiyatlarni yuklashi mumkin¹³.

Ozodlikni cheklash tariqasidagi jazo chorasini qo'llanilishi bo'yicha voyaga yetmaganlar uchun maxsus normalar mavjud bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 81-moddasiga ko'ra, Ozodlikni cheklash voyaga yetmagan mahkumlarga nisbatan asosiy jazo chorasi sifatida olti oydan ikki yilgacha muddatga tayinlanadi¹⁴.

O'zbekiston Respublikasining 2025 yil 23 oktabr kunidagi "Voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoiy javobgarlik yanada liberallashtirilishi munosabati bilan o'zbekiston respublikasining jinoyat kodeksiga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi qonuni bilan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga o'n sakkiz yoshga to'lguniga qadar sodir etgan o'ta og'ir bo'lmagan jinoyati uchun jazoni o'tab bo'lgan shaxs sudlanmagan deb hisoblanishini, voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikni cheklashning

¹² O'zbekiston Respublikasining Qonuni – "Probatsiya to'g'risida", O'RQ – 938, 07.08.2024-yil <https://www.lex.uz/uz/docs/7050441>

¹³ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi – 22.09.1994 – Toshkent. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi – 22.09.1994 – Toshkent. <https://www.lex.uz/acts/111453>

hamda ozodlikdan mahrum qilishning eng kam muddati olti oydan bir oygacha qisqartirilishini nazarda tutuvchi qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritildi.

Ushbu Qonun voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarligini yanada liberallashtirishga xizmat qiladi va o'n sakkiz yoshga to'lguniga qadar sodir etgan jinoyati uchun jazoni o'tab bo'lgan shaxsga hayotini sudlanganlik tamg'asidan holi tarzda davom ettirishi uchun sharoit yaratadi¹⁵.

Ozodlikni cheklash jazosini o'tayotgan shaxs jazoni o'tashdan qasddan bo'yin tovlagan, shuningdek sud tomonidan o'z zimmasiga yuklangan majburiyatlarni bajarmagan taqdirda, sud ozodlikni cheklash jazosining o'talmay qolgan muddatini boshqa turdagi jazo bilan almashtirishi mumkin. Jazoni o'tashdan bo'yin tovlash vaqti o'talgan jazo muddatiga qo'shib hisoblanmaydi.

Ushbu ma'muriy cheklovlar nazorat ostidagi shaxsning turmush tarziga, oilaviy ahvoliga, shuningdek uning shaxsini tavsiflovchi boshqa holatlarga qarab to'liq hajmda yoki alohida-alohida tarzda belgilanadi. Ma'muriy cheklovlarning ro'yxati uzil-kesil bo'lib, unga qo'shimchalar kiritilishi yoki u kengaytirib sharhlanishi mumkin emas. Qo'llaniladigan ma'muriy cheklovlar sud tomonidan ichki ishlar organining taqdimnomasiga yoki nazorat ostidagi shaxsning yoxud uning vakilining arizasiga, shuningdek mehnat jamoasining, jamoat birlashmasining va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining iltimosnomasiga binoan nazorat ostidagi shaxsning turmush tarzi va xulq-atvori haqidagi ma'lumotlar inobatga olingan holda qisman bekor qilinishi mumkin¹⁶.

Ozodlikni cheklash tariqasidagi jazo ijrosini tashkil etish va ta'minlash Ichki ishlar organlari probatsiya xizmati tomonidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksining Maxsus qismiga "Ozodlikni cheklash tariqasidagi jazoni ijro etish"-deb nomlangan 8¹-bobi asosida tartibga solingan bo'lib, 44¹-moddasida ozodlikni cheklash jazosini ijro etish tartibi belgilangan. Unga ko'ra, ozodlikni cheklash tariqasidagi jazoni ijro etish mahkumning yashash joyidagi ichki ishlar organi tomonidan yoki sud belgilaydigan, mahkumlarning sud belgilagan taqiqlarga (cheklashlarga) rioya etishi ustidan nazoratni amalga oshiradigan boshqa organ tomonidan amalga oshiriladi¹⁷.

Ozodlikni cheklash jazosini ijro etilishini ta'minlashda probatsiya xizmati quyidagi huquqlarga ega:

✓ ozodlikni cheklash tarzidagi jazoga hukm qilingan, o'ziga nisbatan muayyan

¹⁵ Ўзбекистон Республикасининг 2025 йил 23 октябр кундаги “Вояга етмаганларга нисбатан жиноий жавобгарлик янада либераллаштирилиши муносабати билан ўзбекистон республикасининг жиноят кодексига қўшимча ва ўзгантиришлар киритиш тўғрисида”ги 1092-сон қонуни/ <https://lex.uz/uz/docs/7788391>

¹⁶ Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонуни // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.04.2019 й., 03/19/532/2873-сон.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi // URL: <http://lex.uz/docs/163629>

buyumlarga ega bo'lishga yoki ularni saqlashga doir sud tomonidan taqiq (cheklov) belgilangan shaxslarni ushbu taqiqqa (cheklovga) rioya etilayotganligini tekshirish maqsadida shaxsiy ko'rikdan o'tkazish, ularning ashyolarini, qo'l yukini, bagajini ko'zdan kechirish;

✓ belgilangan, shuningdek o'ziga nisbatan tuman (shahar) probatsiya bo'linmasining roziligisiz yashash joyini o'zgartirishga, tegishli ma'muriy hudud doirasidan tashqariga chiqishga doir taqiqlar (cheklovlar) belgilangan probatsiya nazoratidagi shaxslarning mazkur taqiqlarga (cheklovlarga) va majburiyatlarga rioya etishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida probatsiya nazoratidagi shaxslarning yashash joyini ushbu Qonunda belgilangan tartibda tekshirishni amalga oshirish;

✓ probatsiya nazoratidagi shaxslarning mastlik holatini sertifikatlashtirilgan maxsus texnik vosita yordamida yoki tuman (shahar) davolash-profilaktika muassasalarida mas'ul xodimlar yordamida aniqlash;

O'zbekiston Respublikasining 15 noyabr 2024 yildagi "O'zbekiston Respublikasi ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 206 va 248-moddalariga o'zgartirishlar va qo'shimcha kiritish haqida"gi Qonuniga asosan, MJtKning 1852 va 187-moddalarida (probatsiya nazoratidagi shaxslarga nisbatan) nazarda tutilgan ma'muriy huquqbuzarliklar aniqlangan taqdirda, ichki ishlar organlari probatsiya xizmatining katta inspektorlari va inspektorlari ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqishga va ma'muriy jazo qo'llash vakolatlari berildi¹⁸.

Xulosa sifatida shuni qayd etish lozimki, ozodlikni cheklash tariqasidagi jazo, hozirgi kunda ushbu jazoni keng qo'llash orqali, shaxsni tuzalish yo'liga o'tishi va ahloqan tarbiyalanishida, jazoni o'tayotgan shaxslarning jamiyatda o'zining o'rnini topishida va ular tomonidan qayta jinoyat sodir etilishini oldini olishda yaxshi samara berayotgan jazolardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – 30.04.2023 – Toshkent
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi – 22.09.1994 – Toshkent.
<https://www.lex.uz/acts/111453>
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi // URL: <http://lex.uz/docs/163629>
4. O'zbekiston Respublikasining Qonuni – "Probatsiya to'g'risida", O'RQ – 938, 07.08.2024-yil <https://www.lex.uz/uz/docs/7050441>

¹⁸ Д.Н.Умаралиева. Т.М.Шафиев. Значение и специфика организации сотрудничества органов местного самоуправления и Неправительственных организаций в работе с лицами, находящимися под контролем службы пробации. <http://newconference.ru/index.php/Russia/article/view/199>

=====

5. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirining buyrug‘i –“Probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvori ustidan nazoratni amalga oshirish tartibi to‘g‘risidagi Yo‘riqnomani tasdiqlash haqida” – IIV – 403, 19.07.2025

6. O‘zbekiston Respublikasining 2025 yil 23 oktabr kunidagi “Voyaga yetmaganlarga nisbatan jinoiy javobgarlik yanada liberallashtirilishi munosabati bilan o‘zbekiston respublikasining jinoyat kodeksiga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”gi 1092-son qonuni/ <https://lex.uz/uz/docs/7788391>

7. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 apreldagi “Jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan ayrim toifadagi shaxslar ustidan ma‘muriy nazorat to‘g‘risida”gi O‘RQ-532-son qonuni // Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 03.04.2019 y., 03/19/532/2873-son.

8. O‘zbekiston Respublikasining 2015 yil 10 avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi qonuni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T., 2015. – № 32. – [425](#)-m.

9. Д.Н.Умаралиева. Т.М.Шафиев. Значение и специфика организации сотрудничества органов местного самоуправления и Неправительственных организаций в работе с лицами, находящимися под контролем службы пробации. <http://newconference.ru/index.php/Russia/article/view/199>

10. Умаралиева Д.Н. Значение правового положения лиц, находящихся под пробационным контролем и возложенных на них обязанностей при исполнении наказаний не связанных с лишением свободы//

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=6iXDnw0AAAJ&citation_for_view=6iXDnw0AAAAJ:qjMakFHDy7sC